

Ystävyyssuhteiden merkitykset yksityön päihdeongelmaisten asiakkaiden muutospuheessa

Harri Sarpavaara, dosentti, YTT, akatemiatutkija
Tampereen yliopisto

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö
harri.sarpavaara@uta.fi

Viisi keskustelua muutoksesta -koulutuspäivät
RSKK Tikkurila 10.4.2014

Taustaa

- Sosiaalisten verkostojen merkitys päihdeongelmista toipumiselle ja hoidon tuloksellisuudelle on havaittu useissa tutkimuksissa
- Monet tutkimukset ovat osoittaneet, että ystävyysuhteet ja niiden “laatu” ovat päihdehoidon tuloksellisuuden kannalta tärkeä tekijä
- Ystävyysuhteiden vaikutuksia yksilön päihteidenkäyttöön on tutkittu melko paljon, mutta tutkimusta jossa tarkasteltaisiin päihdeongelmaisten kokemuksia ja puhetta ystävyysuhteiden merkityksestä päihdeongelmalle ja siitä toipumiselle, on vaikea löytää
- => Tarkastelussa merkitykset, joita päihdeongelmaiset yhdyskuntaseuraamustyön asiakkaat liittävät ystävyysuhteisiinsa motivoivan haastattelun menetelmiä soveltavan VKM-keskusteluserjan istunnoissa

Motivoivasta haastattelusta

- Erilaisten riippuvuuksien hoitoon kehitetty asiakaskeskeinen mutta ohjaava menetelmä, jolla pyritään lisäämään asiakkaan sisäistä muutosmotivaatiota
- Menetelmä on otettu parin viime vuosikymmenen aikana laajasti käyttöön eri puolilla maailmaa yritettäessä auttaa päihde- ja muista ongelmista kärsiviä asiakkaita
- MH:n menetelmät, periaatteet ja tyyli on viime vuosina otettu käyttöön myös rikosseuraamusalan päihdetyössä

MH & muutospuhe

- MH:lla on saatu hyviä tuloksia ja sitä on tutkittu paljon, mutta edelleen on osin epäselvää, mikä MH:sta tekee toimivan menetelmän
 - Näyttää siltä, että MH lisää asiakkaan puhetta muutoksesta ja muutospuhe puolestaan ennustaa hoitotulosta
- => Fokus asiakkaan muutosta käsittelevään puheeseen

MOSE-projekti

- 2011 käynnistyi Suomen Akatemian rahoittama 5-vuotinen akatemiatutkijan projekti *Päihdeongelmaisten motivointi muutokseen – Semioottisia näkökulmia asiakkaan ja työntekijän väliseen vuorovaikutukseen (MOSE)*
- Tavoitteena laajentaa laadullisen tutkimuksen keinoin ymmärrystä muutospuheen merkityksestä motivoivassa haastattelussa
- Projektissa muutospuhetta ja vuorovaikutusta analysoidaan useasta eri näkökulmasta. Tässä esityksessä keskityn asiakkaiden sosiaalisiin verkostoihin ja nostan esiin vkm-asiakkaiden puheessa usein esiintyvän aiheen: ystävyyssuhteet ja analysoin niitä käsittelevää päihteidenkäytön muutosta koskevaa puhetta

Tutkimuskysymykset

1. Millaisia merkityksiä ystävät saavat asiakkaiden puheessa?
2. Mitä ystävyysuhteet merkitsevät asiakkaiden muutosmotivaation suhteen?
3. Ennakoiko puhe ystävyysuhteista ja niiden merkityksistä asiakkaiden myöhempää päihteidenkäyttöä?

Aineisto

Perusaineisto: 98 n. tunnin mittaista videoitua ja litteroitua VKM-keskustelua, jotka käytiin 49 asiakkaan ja työntekijän välillä

- Asiakkailla päihdeongelma: alkoholi ja/tai huumeongelma
- Keskustelut käytiin 12 Kriminaalihuoltolaitoksen toimipisteessä eri puolilla Suomea vuosina 2007-2009
- Kyselylomakkein hankittua tietoa asiakkaiden taustoista
- Puhelinhaastatteluin hankittua tietoa asiakkaiden myöhemmästä päihteidenkäytöstä. Haastattelut kuuden ja 12 kk:n kuluttua VKM-ohjelman alkamisesta
- Tässä esityksessä keskitytään niihin **35 asiakkaaseen, joiden muutospuhe koski ystävyysuhteiden vaikutusta päihteidenkäyttöön: 33 miestä, 2 naista, keski-ikä 35 (vaihteluväli 19-62 vuotta)**

Analyysin vaiheet

1. Selvitin videonauhojen ja lomaketietojen avulla **asiakkaan tavoitteen** päihteidenkäytön suhteen (esim. alkoholin käytön vähentäminen, amfetamiinin käytön lopettaminen)
2. Etsin keskusteluista keskeiset **jaksot, joissa tätä tavoitetta käsiteltiin**
3. Koodasin näistä jaksoista löytyvän asiakkaan **muutospuheen**
4. Etsin muutospuheesta jaksot, joissa asiakas kertoi **ystävyyssuhteistaan**. Tarkastelin ystävyyssuhteita käsitteleviä ilmaisuja (symbolisina merkkeinä) ja analysoin millaisia päihteidenkäyttöön liittyviä konventioita, tottumuksia ja tapoja asiakkaat ystävyyssuhteisiinsa liittivät => **Ystävyyssuhteita koskevat merkitykset** esille
5. Vertasin asiakkaan ystävyyssuhteille antamia merkityksiä **seurantatietoihin**: ennakoiko puhe ystävyyssuhteista ja niiden merkityksistä asiakkaan myöhempää käyttäytymistä suhteessa asetettuun tavoitteeseen?

Ystävyyssuhteiden merkitykset

- Useimmiten ystävyyssuhteet nousivat VKM-keskusteluissa esiin silloin kun asiakas kertoi ottamistaan askeleista kohti muutosta (32 mainintaa), pohti syitä muutokselle (11 mainintaa) tai kun hän toi esiin syitä nykyisen päihteidenkäytön jatkamiselle (8 mainintaa)
- Tarkempi semioottinen analyysi osoitti, että ystävyyssuhde (symbolisena merkinä) viittaa asiakkaiden muutospuheessa:
 - **Muutoksen tukeen** (10 asiakasta)
 - **Muutoksen syyhyn** (11 asiakasta)
 - **Esteeseen tai uhkaan muutokselle** (19 asiakasta)
 - **Ylitettyyn esteeseen** (16 asiakasta)

Merkitys 1: ystävyyssuhde **muutoksen tukena**

Tapausesimerkki:

Asiakkaan (A) #31 tavoitteena lopettaa juominen. Keskustelun aikana tullut ilmi, että hän tiedostaa alkoholiongelmansa. Ryhtynyt toimii ongelman ratkaisemiseksi. Onnistunut vähentämään juomistaan.

Ote 1 (asiakas #31)

T: On hieno huomata, että sinä olet jo nyt muuttanut juomatapojasi.

A: Olen minä. En juo enää viikkotolkulla.

T: Joo. Mitä olet tehnyt jotta se on muuttunut?

A: No, se on silleen, että minulla on se yksi kaveri. Silloin kun hän ei hiihdä, niin hänen kanssa touhutaan aika paljon. No, tänä talvena lunta satoi ja se pääsee hiihtelemään.

T: <nauraa> Odotatko että se sulaisi pois?

A: En minä sitä.

T: <nauraa>

A: Kyllä me tänäkin aamuna soiteltiin puhelimella. Hän aina soittaa minulle ja pyytää mukaan kaupunkiin ja tämmöistä.

T: Eli hän on selvästi semmoinen kaveri jonka kanssa on tullut oltua.

A: Kyllä hän on.

Merkitys 2: ystävyyssuhde **syy, motiivi** **muuttaa** päihteidenkäyttöä

Tapausesimerkki:

Asiakkaan #35 tavoitteena vähentää juomista. Häntä kaduttaa, että on pettänyt ystäviensä luottamukseen. Ystävyyssuhteita koskevat ilmaisut viittaavat tässä moraalisiin ja psykologisiin syihin tehdä muutos.

Ote 2 (asiakas #35)

T: Mitä tarkoitat sillä, että haluat että päihteet eivät tule pilaamaan kenenkään kanssa sovittuja asioita?

A: No esimerkiksi jos on luvannut kaverille jotain. Vaikka että mennään huomenna käymään kaupungilla kello kaksi ja sitten ei kumminkaan pysty lähtemään. Tai esimerkiksi jos jollekin lupaa, että voin lähteä huomenna kaveriksi tekemään jonkun pikkuhomman. Nostamaan jonkun kirjahyllyn tai jotakin. Ja sitten ei pystykään lähtemään. On niin päissään tai sitten on niin kauhea krapula. Niin kuin tällöisiä ihan arkipäiväisiä tavallisia juttuja.

T: Niin justiin. Minkälaisia tilanteita näistä on tullut kun sinun on tarvinnut ilmoittaa, ettet (pystykään lähtemään)?

A: No eihän se itsestäkään tietysti aina sitten jälkeenpäin tunnu kovin hyvältä. Ja ei se varmaan ole kovin mukavalta tuntunut niistä kavereistakaan kun he kumminkin ovat luottaneet minuun. Sitten kun sitä selviää, niin kyllä sitä mieltii että ei saatana.

T: Joo. Omatunto kolkuttaa.

A: Kyllä kyllä

Merkitys 3: ystävyyssuhde muutoksen esteenä

- Useimmissa tapauksissa – 19 asiakkaan puheessa – ystävyyssuhteen merkitys rakentuu esteeksi tai uhaksi muutokselle

Tapausesimerkki:

Asiakkaan #17 tavoitteena lopettaa amfetamiinin käyttö

Ote 3 (asiakas #17)

T: Jos tekisit tämän muutospäätöksen ja ajattelisit elämää ilman huumeita, niin mitä haittapuolia siinä olisi?

A: No sanotaan että ihmissuhteet on yksi sellanen. Että joutuu sitten karsimaan noi kaikki käyttäjät järjestäin, kaveripiiri koostuu pelkästään käyttäjistä.

T: Mmm. Aivan, eli kaveripiiristä luopuminen.

A: Niin, ne on olleet aina vähän kovia paikkoja.

Merkitys 4: ystävyyssuhde **ylitetty este**

- Vaikka useimmissa tapauksissa ystävyyssuhde saa merkityksen muutoksen esteenä, niin lähes yhtä usein (16 asiakasta) ys merkityksellistyy ylitetyksi esteeksi =
- Asiakas joko vaihtanut ystäväpiiriä tai on edelleen päihteitä käyttävän yp:n jäsen, mutta ei enää itse käytä päihteitä

Tapausesimerkki:

Asiakkaan #10 tavoitteena vähentää juomista.
Ollutkin jo 2 kk raittiina.

Ote 4 (asiakas #10)

T: Mä oon ylipäättäen siitä kauheen positiivisesti yllättynyt, että sulla on tällöinen projekti menossa että sä oot sitä päihteiden käyttöön miettiny ja tehny sen asian osalta jotain. Että kyllähän moni voi miettiä, mutta sä oot kuitenkin saanut aikaiseksi jo kaks kuukautta tässä hallittua elämää, eiks niin?

A: Joo ja kyllä sen jossain asioissa huomaa itekin, että on menty kauheesti niinku eteenpäin. Kyllä mä käyn muutamassa semmoisessa kylässä vielä, että kun mä meen johonkin tiettyyn kylään niin siellä on jätkä aina kaljapullo kädessä. Mutta en mä oo koskaan pyytäny ittelles. Mä juon mieluummin kahvia. Että sillain niinku alkaa jo vähän tottuu siihen, että ei ota aina kaljaa kun mennään. Vaikka se toinen juokin, niin ei sitä oo niinku pakko ottaa aina siinä seuraks.

Ystävyyssuhteiden merkitykset tuloksellisuuden ennakoijina

Taulukko 1. VKM-keskustelujen tulokset ystävyyssuhteen merkityksen mukaan (%).

Tulos	Ystävyyssuhteen merkitys			
	Muutoksen tuki	Muutoksen syy	Este/ uhka muutokselle	Ylitetty este muutokselle
Asiakas saavutti tavoitteen	70	45	42	63
Asiakas ei saavuttanut tavoitetta	30	55	58	37
YHT (<i>n</i>)	100 (10)	100 (11)	100 (19)	100 (16)

Ystävyys-suhteiden merkitykset tuloksellisuuden ennakoijina

- Muutosta tukevia ystäviä → saavutti tavoitteen (70 %)
- Ylitetty este → saavutti tavoitteen (63 %)
- Este → ei saavuttanut tavoitetta (58 %)

Lopuksi

- Ystävyysuhteet näyttävät olevan tärkeä tekijä asiakkaan muutosmotivaation ja päihdetyön tuloksellisuuden kannalta
- Sosiaalisen tuen ja päihdetyön tuloksellisuuden välinen kytkös on havaittu useissa tutkimuksissa
- Motivoivassa haastattelussa korostetaan asiakkaan sisäistä motivaatiota. Mutta onko tällöin sosiaalisten tekijöiden kuten ystävyysuhteiden merkitys asiakkaan motivaatiolle vaarassa jäädä liian vähälle huomiolle?
- Sisäiseen motivaatioon keskittymisen ei tarvitse tarkoittaa ulkoisten tekijöiden laiminlyöntiä vaan ystävien ja muiden merkityksellisten toisten merkitysten huomioimista yksilön motivaatioon vaikuttavina tekijöinä

Kiitos!

- Sarpavaara, Harri (2014) Talking about friends, drugs and change: Meanings of friendship in substance abusers' change talk. *Substance Use & Misuse* 49(6), 645–653.
- Sarpavaara, Harri (2014) Ystävyysuhteiden merkitykset yhdyskuntaseuraamustyön päihdeongelmaisten asiakkaiden muutospuheessa. Teoksessa Henrik Linderborg, Mari Suonio & Tytti Lassila (toim.) *Sosiaalityö ja sosiaalinen tuki rikosseuraamusalalla. Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2014*, 197–212.